

UOT: 342

Pərviz QƏRİBOV*Naxçıvan Dövlət Universitetinin Xüsusi hüquq kafedrasının müəllimi*

e-mail: pervizqeribov284@gmail.com

Qəhrəman BEHBUDOV*Naxçıvan Dövlət Universitetinin Xüsusi hüquq kafedrasının müdiri,**hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent*

e-mail: qehremanbehbudov@gmail.com

Yusif MİRZƏZADƏ*Naxçıvan Dövlət Universitetinin “Hüquqşünaslıq” ixtisası üzrə tələbəsi*

e-mail: yusifmirzazade@ndu.edu.az

ORCID ID: 0009-0008-7818-1805

<https://doi.org/10.6213/QNMN6979>

FİZİKİ ŞƏXSLƏRİN VƏ HƏRBİ QULLUQÇULARIN ALİ VƏ ORTA İXTİSAS TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ KEÇİRDİKLƏRİ TƏLİM VAXTININ BİR HİSSƏSİNİN PENSİYA TƏYİNATI ZAMANI ƏMƏK STAJI OLARAQ HESABLANMASININ HÜQUQİ ƏSASLARI

XÜLASƏ

Bu məqalənin məqsədi Azərbaycan Respublikasında fiziki şəxslərin pensiya təminatının müəyyən olunması zamanı mülki ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində keçirdikləri təlim vaxtının bir hissəsinin pensiya təyinatı zamanı əmək stajı olaraq hesablanması praktikə əhəmiyyətini araşdırmaqdır.

Məqalədə normativ-hüquqi aktların təhlili, müqayisəli hüquqşünaslıq yanaşması və praktiki tətbiq təcrübəsinin öyrənilməsi metodlarından istifadə olunmuşdur.

Məqalənin elmi yeniliyi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan Respublikasında fiziki şəxslərin pensiya təminatı kontekstində mülki ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində keçirdikləri təlim vaxtının bir hissəsinin pensiya təyinatı zamanı əmək stajı olaraq hesablanması hüquqi əsasları ilk dəfə sistemli şəkildə təhlil edilərək, bu sahədə mövcud qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı yeni yanaşmalar və təkliflər irəli sürülmüşdür.

Açar sözlər: hüquq, təhsil, əmək stajı, vətəndaş, pensiya

Müasir cəmiyyətlərdə əmək fəaliyyəti və sosial təminat hüquqları arasında sıx əlaqə mövcuddur. Xüsusilə pensiya təminatı sistemi fərdlərin uzun illər ərzində qazandıqları əmək stajına əsaslanır. Bununla belə, müəyyən hallar vardır ki, əmək stajının hesablanması məsələsi hüquqi və sosial baxımdan mübahisəli məqamlarla qarşılaşır. Bu hallardan biri də fiziki şəxslərin ali və orta ixtisas

təhsil müəssisələrində keçirdikləri tədris illərinin əmək stajına daxil edilib-edilməməsidir.

Bəzi dövlətlərdə bu müddət müəyyən şərtlər altında əmək stajı kimi nəzərə alınır, digərlərində isə yalnız xüsusi hallarda bu mümkün olur. Azərbaycanda da bu məsələnin hüquqi tənzimlənməsi və mümkün perspektivləri aktual müzakirə predmetidir. Təhsil müddətinin əmək stajına daxil edilməsi pensiya hüquqlarının formalaşmasına

birbaşa təsir göstərdiyindən, bu mövzunun hüquqi əsaslarının araşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bu məqalədə fiziki şəxslərin ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində keçirdikləri təlim vaxtının əmək stajı olaraq tanınmasının hüquqi əsasları təhlil ediləcək və mövcud normativ-hüquqi aktlar çərçivəsində araşdırılacaqdır.

Əmək stajı anlayışı fərdlərin gələcək pensiya hüquqlarını müəyyən edən əsas göstəricilərdən biridir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə əsasən, əmək stajı işləyən şəxsin rəsmi olaraq əmək fəaliyyəti ilə məşğul olduğu dövrə əhatə edir. Lakin müəyyən hallarda, əmək münasibətləri çərçivəsinə daxil olmayan, lakin fərdin gələcək iqtisadi və sosial təminatına təsir edə biləcək dövrlər də əmək stajı kimi nəzərdən keçirilə bilər. Bu baxımdan, ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrində keçən müddətin əmək stajına daxil edilib-edilməməsi hüquqi müstəvidə mühüm məsələlərdən biridir.

Müxtəlif ölkələrin qanunvericiliyində bu məsələyə fərqli yanaşmalar mövcuddur. Bəzi dövlətlərdə təhsil müddəti müəyyən şərtlər daxilində əmək stajı kimi qəbul edilir. Bu yanaşma, əsasən, təhsil prosesinin gələcək əmək fəaliyyətinə bir hazırlıq mərhələsi kimi dəyərləndirilməsinə əsaslanır. Digər tərəfdən, bəzi ölkələrdə yalnız xüsusi hallarda – məsələn, istehsalatla birləşdirilmiş təhsil və ya məcburi dövlət proqramları çərçivəsində keçirilən təlim dövrləri – əmək stajına əlavə edilə bilər. Bəs, Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində bu məsələyə necə münasibət göstərilmişdir?

Məsələnin aydınlaşdırılması üçün ilk öncə haqqında danışdığımız hüquq münasibətinin hüquqi tənzipetmə predmetinə – fiziki şəxslərin əmək stajının bir hissəsi olan təhsilin ali və orta ixtisas pilləsində keçirilən təlim vaxtının yarısının pensiya təyinatı zamanı staj olaraq pensiyaya əlavə edilməsinin hüquqi əsaslarına toxunmaq lazımdır.

Tərəddüdsüz qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası məsələnin hüquqi bazasının əsasını təşkil edir. Konstitusiyamızın **42-ci maddəsində (Təhsil hüququ)** hər bir vətəndaşın təhsil almaq hüququnun olduğu qeyd olunmuşdur [1]. Digər bir maddə olan Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının **38-ci maddəsində (Sosial təmi-**

nat hüququ) isə *“Hər kəsin sosial təminat hüququ vardır”* ifadəsi qeyd olunmuşdur [1]. Həmin maddənin **III hissəsində** *“Hər kəs qanunla müəyyən edilmiş yaş həddinə çatdıqda, xəstəliyinə, əlilliyinə, ailə başçısını itirdiyinə, əmək qabiliyyətini itirdiyinə, işsizliyə görə və qanunla nəzərdə tutulmuş digər hallarda sosial təminat hüququna malikdir”* ifadəsi yer almışdır [1].

2006-cı ilin 1 yanvar tarixində **“Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu** qüvvəyə minmişdir [2]. Sığorta stajına daxil edilən iş və ya digər fəaliyyət müddətləri bu Qanunun 21-ci maddəsi ilə tənzimlənir. 01.01.2006-cı il tarixdən etibarən qüvvədə olan “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 21-ci maddəsinə əsasən təhsil müddətinin staj kimi qəbul edilməsi dayandırılmışdır [2]. Buradan belə məlum olur ki, təhsil müddətinin staj kimi hesablanması yalnız **2006-cı ilin yanvar ayının 1-dək** əyani təhsil almış vətəndaşlara şamil edilir [2].

Sosial alimentasiya sayəsində dövlət tərəfindən və ya onun tapşırığı ilə əmək fəaliyyəti nəzərə alınmaqla pulsuz, ekvivalentsiz, yenidən qarşılıqlı əmək tələb olunmadan cəmiyyətin müvafiq inkişaf səviyyəsində formalaşan normal həyat səviyyəsi həcmində müqavilə üzrə əsaslar tətbiq edilmədən sosial təminatın və xidmətin bütün növlərinin göstərilməsi üsulunu qeyd etmişdir [6].

Yuxarıda göstərilənləri də nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, fiziki şəxslərin ali və ya orta ixtisas səviyyəsində təhsil aldıkları dövrün yarısının əmək stajı kimi nəzərə alınması dövlətin sosial ədalətlik və humanizm prinsiplərinə önəm verməsindən qaynaqlanır.

Sosial təminat üzrə maddi hüquq münasibətləri ayrı-ayrı şəxslərə (və ya ailəyə) pensiya, sosial müavinət, sosial xidmət formasında müəyyən maddi nemətlər verilməsi ilə bağlı yarandığına görə əmək xarakterlidir [6].

Xüsusi rütbəli şəxslərin pensiya təyinatı zamanı bir sıra stajlar uzun müddət xidmətə, yəni təqvim stajına əlavə edilməklə və güzəştli sayılan hissəyə isə təqvimdən kənar imtiyazlı hissə əlavə edilməklə əmək stajı hesablanır. 1992-ci ilədək xüsusi rütbəli şəxslərin pensiya təyinatı SSRİ-nin Nazirlər Sovetinin 1990-cı il 15 dekabr tarixli

1290 nömrəli Qərarı ilə tənzimləndirdi [7]. Lakin 1992-ci ildən hərbi xidmət müddətinin hesablanması qaydası Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 23 noyabr 1992-ci il tarixli “Zabit heyətinə mənsub şəxslərə, gizirlərə, miçmanlara, müddətdən artıq həqiqi hərbi xidmət hərbi qulluqçularına, daxili işlər, ədliyyə, gömrük, miqrasiya, fəvqəladə hallar orqanlarının rəis və sıravı heyətinə mənsub şəxslərə və onların ailələrinə pensiya təyin edilib verilməsi üçün uzun müddət xidmət vaxtının hesablanması qaydası haqqında” 631 sayılı qərarı ilə müəyyən edilmişdir [5].

Hərbi qulluqçular yaşa görə əmək pensiyası hüququnu “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 07 fevral 2006-cı il tarixli 54-IIIQ N-li Qanununun 9.5-ci maddəsinə əsasən əldə edirlər [2].

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 23.11.1992-ci il tarixli 631 sayılı Qərarının 1-ci hissəsində qeyd olunur ki, “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 9.5.1-ci maddəsinə əsasən, pensiya təyin edilərkən hərbi qulluqçuların həqiqi hərbi xidmətə və daxili işlər orqanlarında sıravı və rəis heyəti vəzifələrinə götürülməzdən əvvəl mülki ali təhsil müəssisələrində, habelə hərbi hazırlıq, silsilə və bölmələri olan orta ixtisas təhsil müəssisələrində, o cümlədən ali təhsil müəssisələrinin axşam şöbələrində və qiyabi təhsil alma formasında keçirdiyi təlim vaxtı da beş ilədək müddət daxilində təlimin bir ili altı ay sayılmaqla uzun müddət xidmətə daxil edilir [5].

Yaşa görə əmək pensiyası “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 07 fevral 2006-cı il tarixli 54-IIIQ N-li Qanununun II fəslinə uyğun olaraq həyata keçirilir [2]. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 28 aprel 2022-ci il tarixli 175 N-li Qərarına əsasən “Əmək Pensiyaları haqqında” Qanunun 7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş kişilərin yaş həddi 2017-ci il iyulun 1-dən başlayaraq 2021-ci ilin iyulun 1-dək, qadınların yaş həddi 2017-ci ilin iyulun 1-dən başlayaraq 2027-ci il iyulun 1-dək hər il altı ay artırılmaqla müəyyənləşdirilir [3].

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2022-ci il 28 aprel tarixli 175 N-li Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əmək pensiyalarının təyin edilməsi,

hesablanması, yenidən hesablanması bir növdən başqa növə keçirilməsi və ödənilməsi Qaydasının 4.1-ci maddəsində “Əmək pensiyasının təyin edilməsi zamanı nəzərə alınan sosial sığorta stajı 2006-cı il yanvarın 1-dək olan dövr üzrə nəzərdə tutulan stajlara əyani təhsil dövrünü təsdiq edən müvafiq sənədə (təhsil müəssisəsinin arayışı, arxiv arayışı və s.) nəzərdə tutulmuşdur [3]. Vətəndaş təhsillə bağlı arayış təqdim etdikdə, onun təhsil stajı özünün faktiki mövcud olan əmək stajına əlavə edilir. Vətəndaşın ümumi stajı 25 ildən çox olduğu halda onun təhsil müddəti staj kimi hesablanır və vətəndaşın pensiya məbləği artırılır. Bu hal 2006-cı ilin yanvarın 1-nə qədər əyani təhsil almış vətəndaşlara şamil edilir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2022-ci il 28 aprel tarixli 175 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əmək pensiyalarının təyin edilməsi, hesablanması, yenidən hesablanması, bir növdən başqa növə keçirilməsi və ödənilməsi Qaydası”nda dəyişiklik edilməsi haqqında 21.11.2023-cü il tarixli 424 N-li Qərarına əsasən “Əmək pensiyaları haqqında” Qanunun 9.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş şəxslərə 2017-ci il iyulun 1-dən sonrakı dövrdə əmək pensiyasının təyinatı zamanı Qanunun 20.14.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada əlavələr müəyyən edilərkən 20 ildən və 20.14.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada əlavələr müəyyən edilərkən 15 ildən yuxarı hərbi xidmətin (hərbi xidmətin güzəştli sayılan hissəsi nəzərə alınmaqla) 2017-ci il iyulun 1-dək olan dövrünün hər ili üçün müvafiq təminat xərcliyinin 3 faizi miqdarında, həmin tarixdən sonrakı dövrünün isə hər ili üçün (il tam olmadıqda isə natamam ildəki iş stajı aylarının sayına mütənasib olaraq hesablanmaqla) 2 faizi (Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi sistemində xidmət edən şəxslər istisna olmaqla) miqdarında hesablanır [3].

Yuxarıda qeyd olunan 20 il staja yəni pensiya təyin edilərkən uzun müddət xidmət hesab olunan təqvim hesablama stajına hərbi qulluqçunun Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 23.11.1992-ci il tarixli 631 sayılı Qərarının 1-ci hissəsində qeyd olunan müxtəlif xidmətlərdə, o cümlədən mülki ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində keçirdiyi təlim vaxtının 5 ilədək yarısı da daxildir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 25.11.1992-ci il tarixli 638 N-li “Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar” pensiya təyinatı üçün əmək stajının təsdiq edilməsi qaydası barədə Əsasnamənin II hissəsində əmək stajını təsdiq edən sənədlər qeyd olunmuşdur [5]. II hissənin 8-ci bəndinə əsasən: ali, orta ixtisas və peşə texniki tədris müəssisələrini bitirmiş şəxslərin əyani təhsil müddəti, habelə aspirantura, doktorantura və klinika ordinaturasında, kadr hazırlayan, ixtisasını artıran və yeni ixtisas verən məktəb və kurslarda təhsil müddəti diplom, vəsiqə, şəhadətnamə, eləcə də arxiv məlumatlarına əsasən verilən arayış və digər sənədlərə əsasən təsdiq olunur.

Beləliklə, fiziki şəxslərin ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində keçirdikləri təlim (təhsil) vaxtının bir hissəsinin pensiya təyin edilməsi zamanı əmək stajı kimi hesablanması hüquqi və sosial baxımdan əhəmiyyətli bir məsələdir. Azər-

baycan Respublikasında qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən, 2006-cı ildən sonra bu müddətin əmək stajına daxil edilməsi dayandırılmış, lakin müəyyən istisnalar, xüsusilə xüsusi rütbəli şəxslər və hərbi qulluqçular üçün nəzərdə tutulmuşdur. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, bəzi ölkələrdə təhsil müddətinin əmək stajına əlavə edilməsi praktikası mövcuddur və bu, sosial ədalətin təmin edilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsil müddətinin əmək stajına daxil edilməsi pensiya təminatında vətəndaşların hüquqi və sosial vəziyyətinə birbaşa təsir göstərdiyindən, bu məsələnin yenidən nəzərdən keçirilməsi və mümkün islahatların aparılması vacibdir. Dövlətin sosial siyasətinin daha ədalətli və vətəndaşların maraqlarına uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsi üçün beynəlxalq təcrübədən yararlanaraq təhsil müddətinin müəyyən şərtlər daxilində əmək stajına daxil edilməsi sosial müdafiə sisteminin gücləndirilməsinə töhfə verə bilər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası” 12 noyabr 1995-ci il. Bakı. Hüquq yayım evi. 2021. <https://e-qanun.az/framework/897>
2. “Əmək Pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının 07 fevral 2006-cı il tarixli 54-IIIQ N-li Qanunu <https://e-qanun.az/framework/11566>
3. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2022-ci il 28 aprel tarixli 175 N-li Qərarı <https://e-qanun.az/framework/49537>
4. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 21.11.2023-cü il tarixli 424 N-li Qərarı
5. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 23 noyabr 1992-ci il tarixli 631 N-li Qərarı <https://e-qanun.az/framework/49175>
6. Əliyev M. Sosial təminat hüququ. Dərslük. Bakı. “Adiloğlu” nəşriyyat. 2007 chrome-extension://efaidnbmn-nibpcajpegglefindmkaj/http://elibrary.bsu.edu.az/files/books_rax/N_331.pdf
7. SSRİ-nin Nazirlər Sovetinin 1990-cı il 15 dekabr tarixli 1290 nömrəli Qərarı <https://e-qanun.az/framework/7879>

Пярвиз ГАРИБОВ
Кяхраман БЕЙБУДОВ
Юсиф МИРЗАДАЕ

ПРАВОВЫЕ ОСНОВАНИЯ УЧЕТА ЧАСТИ ПЕРИОДА ОБУЧЕНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ И ВОЕННОСЛУЖАЩИХ В ВЫСШИХ И СРЕДНИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ В КАЧЕСТВЕ ТРУДОВОГО СТАЖА ПРИ НАЗНАЧЕНИИ ПЕНСИИ

РЕЗЮМЕ

Цель данной статьи – исследование практической значимости учета части времени обучения, проведенного физическими лицами в гражданских высших и средних специальных учебных заведениях, в

качестве трудового стажа при назначении пенсии в Азербайджанской Республике.

В статье использованы такие методы, как анализ нормативно-правовых актов, сравнительно-правовой подход и изучение опыта практического применения законодательства.

Научная новизна данной статьи заключается в том, что впервые системно проанализированы правовые основания учета части времени обучения, проведенного физическими лицами в гражданских высших и средних специальных учебных заведениях, в качестве трудового стажа в контексте пенсионного обеспечения в Азербайджанской Республике. Кроме того, предложены новые подходы и рекомендации по совершенствованию законодательства в данной сфере.

Ключевые слова: право, образование, трудовой стаж, citizen, пенсия.

Parviz QARIBOV
Qahraman BEHBUDOV
Yusif MIRZAZADA

**LEGAL GROUNDS FOR CONSIDERING PART OF THE TRAINING PERIOD OF
INDIVIDUALS AND MILITARY PERSONNEL IN HIGHER AND SECONDARY
SPECIALIZED EDUCATIONAL INSTITUTIONS AS WORK EXPERIENCE
FOR THE PURPOSE OF PENSION ASSIGNMENT**

SUMMARY

The purpose of this article is to examine the practical significance of considering a portion of the training period spent by individuals in civilian higher and secondary specialized educational institutions as part of their employment tenure during pension determination in the Republic of Azerbaijan.

The article employs methods such as the analysis of normative legal acts, a comparative legal approach, and the study of practical implementation experiences.

The scientific novelty of this article lies in the fact that, for the first time, the legal grounds for considering part of the training period spent by individuals in civilian higher and secondary specialized educational institutions as part of their employment tenure in the context of pension provision in the Republic of Azerbaijan have been systematically analyzed. Moreover, new approaches and proposals have been put forward for improving the existing legislation in this area.

Key words: law, education, work experience, гражданин, pension.